

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ**

Кафедра правознавства

**ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«ПОРІВНЯЛЬНЕ КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»**

**з підготовки здобувачів вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Галузь знань	081 Право
Спеціальність	081 Право
Освітньо-професійна програма	«Право»

Полтава 2024 рік

Розробник (-и)/укладачі програми:

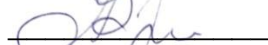
Оксана ДУДЧЕНКО – д.ю.н., доцент кафедри правознавства Полтавського університету економіки і торгівлі

Програму навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» обговорено і схвалено на засіданні кафедри правознавства

Протокол засідання кафедри від 29 серпня 2024 р., № 1

Завідувач (начальник) кафедри правознавства

д. ю. н., професор

Галина ЛАВРИК

Гарант освітньо-професійної програми «Право»

з підготовки здобувачів вищої освіти

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

зі спеціальності 081 «Право»

галузі знань 08 Право

д. ю. н., професор

Галина ЛАВРИК

Анотація навчальної дисципліни

Порівняльне конституційне право є навчальною дисципліною, що вивчає організацію й діяльність національних державно-правових систем, які розглядаються як у теоретичному, так і практичному аспектах. Вивчення дисципліни «Порівняльне конституційне право», сприятиме розвитку загально-професійної культури юриста і є досить важливим для практичної реалізації отриманих теоретичних знань.

Сучасний стан державотворення в Україні, яка обрала вектор зовнішньополітичного розвитку, спрямований на євроінтеграцію, вимагає від майбутнього юриста наявності з одного боку загальних, інформаційно-світоглядних компетентностей, з іншого боку, спеціальних фахових компетентностей, що орієнтовані чи базуються на порівняльно-правовому матеріалі і передбачають знання та аналіз конституційно-правового законодавства в тому числі й зарубіжних країн. Саме тому вивчення порівняльного конституційного права повинно забезпечити студентам належний рівень професійних знань, які можуть бути реалізовані у практиці державотворення нашої країни.

Предметом навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» є оволодіння необхідними знаннями з конституційного права для кращого пізнання процесів виникнення, трансформації та подальшого розвитку конституціоналізму, а також ознайомлення з правовими інститутами й принципами конституційного права зарубіжних країн у порівнянні з аналогічними в Україні.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» є формування аналітичних знань та практичних умінь щодо узагальнення державно-правової теорії та практики конституційного будівництва як в Україні так і в державах світу з використанням відповідної методології порівняльного правознавства.

Зміст навчальної дисципліни розкривається у таких темах: Поняття, предмет та зміст порівняльного конституційного права. Теорія конституції та сучасні конституційні моделі. Держава як категорія конституційного права. Засади конституційного ладу. Конституційно-правовий статус людини і громадянина. Конституційні форми безпосереднього народовладдя. Виборче право та виборчі системи. Конституційні принципи соціально-економічної структури, політичної системи та духовного життя суспільства. Інституційний дизайн та конституційні моделі влади. Інститут законодавчої влади. Парламентаризм та конституційно-правовий статус парламенту. Конституційно-правовий статус глави держави. Конституційно-правовий статус уряду. Конституційні моделі судової влади та конституційного правосуддя. Конституційні моделі місцевого управління та місцевого самоврядування. Сучасні тенденції конституціоналізму.

Streszczenie dyscypliny naukowej

Porównawcze prawo konstytucyjne jest dyscypliną naukową zajmującą się badaniem organizacji i funkcjonowania państwowych systemów prawnych, rozpatrywanych zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i praktycznym. Studiowanie dyscypliny «Prawo

konstytucyjne porównawcze» przyczyni się do rozwoju ogólnej kultury zawodowej prawnika i ma duże znaczenie dla praktycznej realizacji zdobytej wiedzy teoretycznej.

Obecny stan kształtowania się państwa na Ukrainie, która wybrała wektor rozwoju polityki zagranicznej ukierunkowanej na integrację europejską, wymaga od przyszłego prawnika posiadania z jednej strony kompetencji ogólnych, informacyjnych i światopoglądowych, a z drugiej strony szczególnych kompetencji zawodowych kompetencje, które są zorientowane lub oparte na porównawczym materiale prawnym i zapewniają wiedzę i analizę ustawodawstwa konstytucyjnego i prawnego, w tym obcych krajów. Dlatego studiowanie porównawczego prawa konstytucyjnego powinno zapewnić studentom odpowiedni poziom wiedzy zawodowej, który może być zastosowany w praktyce tworzenia państwa w naszym kraju.

Przedmiotem studiów dyscypliny «Prawo konstytucyjne porównawcze» jest opanowanie wiedzy z zakresu prawa konstytucyjnego niezbędnej dla lepszego zrozumienia procesów powstawania, przemian i dalszego rozwoju konstytucjonalizmu, a także zapoznanie się z instytucjami prawnymi i zasadami prawa konstytucyjnego innych krajów w porównaniu z podobnymi na Ukrainie.

Celem dyscypliny edukacyjnej «Prawo konstytucyjne porównawcze» jest kształtowanie wiedzy analitycznej i umiejętności praktycznych w zakresie uogólnienia teorii państwowo-prawnej i praktyki konstrukcji konstytucyjnej zarówno na Ukrainie, jak i w krajach świata przy użyciu odpowiedniej metodologii orzecznictwo porównawcze.

Treść dyscypliny naukowej ujawnia się w następujących tematach: Pojęcie, przedmiot i treść porównawczego prawa konstytucyjnego. Teoria konstytucji i współczesne modele konstytucyjne. Państwo jako kategoria prawa konstytucyjnego. Podstawy porządku konstytucyjnego. Status konstytucyjny i prawny osoby i obywatela. Konstytucyjne formy bezpośredniej władzy ludowej. Prawo wyborcze i systemy wyborcze. Ustrojowe zasady struktury społeczno-gospodarczej, ustroju politycznego i życia duchowego społeczeństwa. Projekt instytucjonalny i konstytucyjne modele władzy. Instytut Władzy Ustawodawczej. Parlamentaryzm a status konstytucyjno-prawny parlamentu. Status konstytucyjny i prawny głowy państwa. Status konstytucyjny i prawny rządu. Konstytucyjne modele władzy sądowniczej i konstytucyjnej sprawiedliwości. Konstytucyjne modele administracji terenowej i samorządu terytorialnego. Współczesne nurty konstytucjonalizmu.

Annotation of educational discipline

Comparative constitutional law is an academic discipline that studies the organization and operation of national state-legal systems, which are considered in both theoretical and practical aspects. The study of the course «Comparative constitutional law» will contribute to the development of the general professional culture of a lawyer and is quite important for the practical implementation of the acquired theoretical knowledge.

The current state of state formation in Ukraine, which has chosen a vector of foreign policy development aimed at European integration, requires the future lawyer to have, on the one hand, general, informational and worldview competences, and on the other hand, special professional competences that are oriented or based on comparative legal

material and provide knowledge and analysis of constitutional and legal legislation, including that of foreign countries. That is why the study of comparative constitutional law should provide students with the appropriate level of professional knowledge that can be implemented in the practice of state formation in our country.

The subject of the «Comparative Constitutional Law» is to master the necessary knowledge of constitutional law for a better understanding of the processes of emergence, transformation and further development of constitutionalism, as well as familiarization with the legal institutions and principles of constitutional law of foreign countries in comparison with similar ones in Ukraine.

The purpose of studying the course «Comparative Constitutional Law» is the formation of analytical knowledge and practical skills regarding the generalization of state-legal theory and the practice of constitutional construction both in Ukraine and in the countries of the world using the appropriate methodology of comparative jurisprudence.

The content of the course is revealed in the following topics: Concept, subject and content of comparative constitutional law. Theory of the constitution and modern constitutional models. The state as a category of constitutional law. Fundamentals of the constitutional order. Constitutional and legal status of a person and a citizen. Constitutional forms of direct people's power. Electoral law and electoral systems. Constitutional principles of socio-economic structure, political system and spiritual life of society. Institutional design and constitutional models of power. Institute of Legislative Power. Parliamentarianism and the constitutional and legal status of the parliament. Constitutional and legal status of the head of state. Constitutional and legal status of the government. Constitutional models of judicial power and constitutional justice. Constitutional models of local administration and local self-government. Modern trends of constitutionalism.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» укладена відповідно до освітньо-професійної програми «Право» з підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право, що розроблена на основі Стандарту вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право, затвердженого та введеного в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 р. № 644.

Предметом навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» є оволодіння необхідними знаннями з конституційного права для кращого пізнання процесів виникнення, трансформації та подальшого розвитку конституціоналізму, а також ознайомлення з конституційно-правовими інститутами й принципами конституційного права зарубіжних країн у порівнянні з аналогічними в Україні.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Порівняльне конституційне право» є формування аналітичних знань та практичних умінь щодо узагальнення державно-правової теорії та практики конституційного будівництва як в Україні так і в державах світу з використанням відповідної методології порівняльного правознавства.

Програмні компетентності відповідно до освітньо-професійної програми:

загальні:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК1);
- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності (ЗК3);
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями (ЗК7);
- здатність бути критичним і самокритичним (ЗК 8);
- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК 11);
- здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми (ЗК12).

спеціальні (фахові, предметні):

- здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві (СК 1);
- цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи (СК3);
- здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини (СК 4);
- здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України (СК 6);
- здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне

процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право (СК 7);

- здатність застосовувати правові принципи та доктрини (СК 8);
- здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення (СК16).

Програмні результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми:

- визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин (РН 1);
- знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини (РН 2);
- проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел (РН 3);
- знати та розуміти основи права Європейського Союзу (РН 4);
- давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю (РН 5);
- оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему (РН 6);
- доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло (РН 12);
- використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності (РН 14);
- працювати в команді, забезпечуючи виконання завдань групи (РН 17)
- застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи (РН 18);
- пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів (РН 19);
- виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки (РН 20).

Навчальна дисципліна є **вибірковою**.

Форма підсумкового контролю знань: залік.

Програмний зміст навчальної дисципліни

Модуль 1

Теоретичні аспекти порівняльного конституційного права

Тема 1. Поняття, предмет та зміст порівняльного конституційного права.

Поняття і предмет порівняльного конституційного права. Основні сучасні доктрини (школи) конституційного права. Методологія порівняльного конституційного права. Конституційна ідентичність та конституційні системи.

Конституційно-правові відносини: поняття, зміст, характеристика елементів. Суб'єкти конституційного права: держава, нація, громадяни, політичні партії та громадські організації, засоби масової інформації, державні органи та посадові особи, територіальні громади та ін.

Джерела конституційного права: поняття та загальна характеристика окремих видів. Основні види джерел в конституційному праві: нормативно-правові акти, судові прецеденти, правові звичаї, а також конституційні та міжнародні договори, статuti територіальних автономій, парламентські регламенти, рішення органів конституційної юрисдикції, релігійні, доктринальні джерела та інші. Відповідальність в конституційному праві.

Тема 2. Теорія конституції та сучасні конституційні моделі.

Поняття та сутність Конституції як основного закону суспільства й держави. Класифікація конституцій зарубіжних країн: мета та критерії класифікації. Об'єкт конституційного регулювання: 1) права і свободи людини і громадянина; 2) організація публічної влади; 3) політико-територіальний устрій. Дія конституцій.

Конституційні моделі. Способи прийняття та розробки конституцій в зарубіжних країнах. Функції та юридичні властивості Конституцій. Форма і структура конституції. Порядок прийняття та внесення змін (поправок) до конституцій.

Тема 3. Конституційний контроль в зарубіжних країнах.

Правова охорона конституції. Поняття і організація конституційного контролю (нагляду). Американська, європейська (австрійська) та «кельзенівська» моделі організації конституційного контролю. Види конституційного контролю. Основні теорії обґрунтування конституційного контролю.

Компетенція органів конституційного контролю і механізм її реалізації. Порядок формування органів конституційного контролю. Загальна характеристика органів конституційної юрисдикції зарубіжних держав.

Тема 4. Історія та основні ідеї конституціоналізму.

Поняття та структура конституціоналізму. Рівні конституціоналізму. Виникнення ідей верховенства права. Зародження парламентаризму: від фінансових до законодавчих прерогатив.

Сучасні тенденції конституціоналізму: супранаціоналізм та конституційний патріотизм. Наднаціональність у праві. Деліберативна демократія та економічні свободи. Напрями конституційної трансформації та глобалізація права.

Тема 5. Держава як категорія конституційного права.

Держава як категорія конституційного права: поняття, ознаки, класифікація. Державна влада. Єдність та розподіл влади. Механізм стримувань та противаг. Поняття, ознаки та структурні елементи форми держави. Основними елементами, що складаються структуру форми держави є: 1) форма державного правління; 2) форма державного (політико-територіального) устрою; 3) державний режим. З позиції теорії поділу влади і поділяється на: 1) полікратичну, 2) монархичну, та 3) сегментарну форми державного правління. Форма державного правління: поняття, види (монархія, республіка), особливості (приклади).

Форма державного (політико-територіального) устрою сучасних держав: поняття, ознаки (унітарна держава, автономії в зарубіжних країнах; федерації в зарубіжних країнах; конфедерації в зарубіжних країнах; регіоналістська держава; інші форми державного (політико-територіального) устрою) (конфедерація, співдружність, союз, асоційовані держави, унії, ліги, кондомініуми)

Державний режим: поняття, види (демократичні (ліберально-демократичні, соціальної демократії) та авторитарні (тоталітарні, расистські тощо)). Типи державних режимів: абсолютизм, обмежений дуалізм, дуалізм, президенціалізм, парламентаризм, міністеріалізм, партократизм.

Тема 6. Засади конституційного ладу.

Конституційний лад і його засади. Соціальна, правова, демократична держава. Принцип обмеження влади конституцією та законами. Принцип верховенства права як складова конституційного ладу. Конституційно-правові засади політичної системи.

Порівняльний аналіз конституційного регулювання статусу особи в сучасному світі. Конституційні засади економічної системи. Державний суверенітет. Державні символи та державна (офіційна) мова.

Тема 7. Основоположні цінності і принципи конституційного порядку.

Значення і роль принципів і цінностей в конституційному праві. Природа конституційних цінностей. Сутнісні конституційні цінності. Інституційні конституційні цінності. Інтерпретація конституційних принципів.

Гідність людини: основні концепції та самовизначення особи. Конституційна юриспруденція про людську гідність. Конституційне визначення людської гідності.

Свобода і приватна автономія, свобода волі і свавілля.

Принцип пропорційності та допустимі межі обмеження прав людини

Тема 8. Конституційно-правовий статус людини і громадянина.

Засади конституційного статусу людини та громадянина. Зміст та способи визначення правового положення людини: позитивний і негативний.

Інститут громадянства (підданства): поняття, підстави набуття та втрати громадянства. Єдине громадянство.

Конституційні права, свободи та обов'язки: поняття, юридична природа, гарантії. Класифікація конституційних прав. Види та характеристика особистих, політичних та інших прав людини та громадянина. Природні права. Позитивні права. Правові підстави обмеження в реалізації конституційних прав і свобод.

Державно-правові та міжнародно-правові механізми захисту прав громадян.

Тема 9. Конституційні форми безпосереднього народовладдя. Виборче право та виборчі системи.

Демократія та її форми. Принцип народного суверенітету. Співвідношення представницької та безпосередньої демократії. Референдум (плебісцит). Народна ініціатива. Види референдумів. Предмет референдумів в різних країнах.

Вибори. Поняття, соціальна функція та види виборів. Періодичність виборів. Організація і проведення виборів. Виборче право: поняття та основні принципи. Активне виборче право (право обирати). Пасивне виборче право (право бути обраним). Принципи виборчого права: загальне виборче право; рівне виборче право; таємне голосування; незалежних виборів. Виборчі кваліфікації (цензи): технічні, дискримінаційні. Віковий ценз, ценз статі, ценз осілості, ценз громадянства, ценз судимості, ценз дієздатності, расовий ценз, ценз освіти, майновий ценз, релігійні цензи, моральні цензи та ін.

Виборчий процес, його основні стадії. Сучасні виборчі системи: мажоритарна (альтернативна) і пропорційна (представницька). Система єдиного голосу, що не передається (обмежений вотум), кумулятивний вотум, система єдиного голосу, що передається, панашування та ін.

Тема 10. Конституційні принципи соціально-економічної структури, політичної системи та духовного життя суспільства.

Конституційне право як «політичне» право: свобода політичної діяльності та національна конституційна система. Основи та межі правового регулювання громадських об'єднань.

Конституційний статус політичних партій: еволюція та інституціоналізація. Поняття політичних партій, їх сутність, функції, організація. Правосуб'єктність політичних партій: програмні цілі та статут; організаційно-територіальна структура та демократичність; періодична участь у виборах. Класифікація політичних партій: 1) Консервативні партії, релігійні (клерикальні, конфесійні) партії, ліберальні партії, реформістські партії, партії «зелених» (екологічні партії), гуманістичні партії, радикалістські партії, неофашистські партії; 2) кадрові партії, масові партії, партії-рухи; 3) з точки зору правового стану розрізняють зареєстровані та незареєстровані, легальні, нелегальні партії тощо. Сучасні

партійні системи: багатопартійна система, двопартійна система, однопартійна система, «безпартійна система».

Структура громадянського суспільства та конституційний статус громадянських інституцій: соціальні спільноти, сім'я, церква, школа. Свобода асоціацій та конституційна система: принцип добровільного членства та явочний порядок легалізації. Конституційний статус асоціацій підприємців та їх вплив на державну політику. Союзи споживачів та безпека довкілля. Конституційний статус професійних спілок: поняття, функції та завдання. Порядок легалізації профспілок.

Держава і релігія. Конституційно-правове регулювання релігійних відносин та їх вплив на політичне життя. Вплив релігії на структуру національних конституційних систем. Конституційне оформлення статусу релігійних утворень: релігійні громади, світові релігії та структура публічної влади. Свобода совісті та віросповідання, відділення церкви від держави, церква та академічна свобода.

Модуль 2

Конституційно-правовий статус органів публічної влади

Тема 11. Інституційний дизайн та конституційні моделі влади.

Принцип субсидіарності та територіальна організація влади: унітаризм та федералізм. Основоположні засади.

Право на самовизначення та сепаратизм.

Поділ влади та система стримувань і противаг. Засади доктрини поділу влади.

Тема 12. Інститут законодавчої влади. Парламентаризм та конституційно-правовий статус парламенту.

Конституційні моделі законодавчої влади. Загальна характеристика представницьких органів. Поняття та етапи розвитку парламенту. Місце і роль парламентів у системі влади в зарубіжних країнах.

Поняття і соціальні функції парламенту. Класифікація парламентів. Структура парламентів.

Формування парламенту, структура та склад парламенту, основні форми діяльності. Парламентські фракції, комітети та комісії. Порядок роботи парламенту: сесії та загальні парламентські процедури. Внутрішня структура парламенту. Повноваження парламенту.

Законодавчий процес.

Конституційно-правовий статус депутата в зарубіжних країнах. Депутатський мандат. Імунітет та індемнітет. Парламентський контроль за діяльністю органів державної влади. Конституційні засади інституту народного захисника (омбудсмена).

Тема 13. Конституційно-правовий статус глави держави.

Державна влада як інститут конституційного права. Інститут глави держави та його різновид. Місце роль глави держави в системі розподілу влади. Порядок і умови заміщення поста (посади) глави держави в монархіях та республіках. Функції, компетенція та відповідальність глави держави. Допоміжні органи при главі держави. Взаємовідносини глави держави з парламентом, урядом та іншими державними органами. Акти глави держави. Імпічмент.

Тема 14. Конституційно-правовий статус уряду.

Система органів виконавчої влади. Місце уряду в системі вищих органів влади. Форми органів виконавчої влади. Порядок формування уряду. Види урядів: однопартійний уряд, коаліційний уряд, службовий уряд, уряд меншості, уряд національної єдності, безпартійний уряд, тимчасовий уряд. Компетенція та акти. Структура та організація урядів. Глава уряду, члени уряду та їх статус. Політична відповідальність уряду. Організація виконавчої влади в умовах різних форм державного правління. Допоміжні органи уряду в різних країнах. Конституційно-правова, політична, кримінальна, цивільно-правова, дисциплінарна відповідальність урядів зарубіжних країн.

Тема 15. Конституційні моделі судової влади та конституційного правосуддя.

Поняття судової влади, її місце та роль в системі поділу влади. Конституційні основи організації судової влади. Системи судових органів. Адміністративна юстиція. Взаємовідносини судової влади і органів прокуратури в різних країнах. Суд присяжних. Основні принципи організації та діяльності судової влади. Конституційно-правовий статус суддів в зарубіжних країнах. Загальні принципи правового статусу суддів: призначення, незмінність, незалежність суддів та суддівська несумісність. Судовий імунітет. Відповідальність суддів. Суддівське самоврядування. Моделі конституційної юстиції. Організація і формування органів конституційного контролю. Функції, повноваження, акти, правові позиції органів конституційної юрисдикції.

Тема 16. Конституційні моделі місцевого управління та місцевого самоврядування.

Поняття та засади місцевого управління. Система, структура та форми діяльності місцевих органів. Системи місцевого управління. Види, теорії місцевого самоврядування. Порядок формування, структура, склад і порядок роботи органів місцевого управління. Порівняльний аналіз діяльності органів самоврядування в різних державах світу. Гарантії місцевого самоврядування. Статус депутатів та посадових осіб місцевого самоврядування. Відносини органів місцевого самоврядування із центральною владою у зарубіжних державах.

Тема 17. Сучасні тенденції конституціоналізму.

Співвідношення національного та міжнародного права. Багаторівневий конституціоналізм ЄС та конституційний патріотизм. Застосування зарубіжного права у діяльності конституційної юстиції. Новітні технології, біоетика та права людини. Конституціоналізм та перехідна юстиція. Конституціоналізм, суверенні борги та запозичення держави.

Рекомендовані джерела інформації

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 245к/96-ВР із змінами, внесеними згідно Закону України № 1401-VIII від 2 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року № 1427-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-12>
4. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року № 1771-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>

Міжнародно-правові акти

5. Договір про запровадження Конституції для Європи (проект (2003/C169/01). Ухвалив консенсусом Європейський Конвент 13 червня та 10 липня 2003 року URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_647
6. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року // 2015. № 24 / № 39. 2013. Ст. 1418. 450 с. Ст. 718. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036
7. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
8. Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року (ратифіковано із застереженням та заявою Законом України N 163-V (163-16) від 20 вересня 2006 року). *Офіційний вісник України*. 2010. № 56, / № 41, 2006, ст. 2720. ст.1917. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_004
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (зі змінами та доповненнями внесеними Протоколом № 11 від 11 травня 1994 року та Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року). *Офіційний вісник України*. 1998 р. № 13. 270 с. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004
10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 року). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043

11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 року). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042

12. Декларація ООН про принципи міжнародного права 1970 р. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml

13. Конвенція Монтевідео про права і обов'язки держав 1933 р. URL: <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>

14. Північноатлантичний договір 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text

15. Римський статут міжнародного кримінального суду 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

16. Статут Організації Об'єднаних Націй 1945р. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

Основні рекомендовані джерела інформації:

17. Верлос Н.В. Конституційне право зарубіжних країн: курс лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньої програми «Правознавство». Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2017. 145 с.

18. Кириченко В. М. Порівняльне конституційне право: модульний курс: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Кириченко, О. М. Куракін. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 256 с.

19. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / за ред. В.О. Ріяки. 2-ге вид., доповн. і переробл. К.: Юрінком, 2007. 544 с.

20. Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.

21. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. К.: Ваіте, 2021. 528 с.

22. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: навчальний посібник. Київ: ВАІТЕ, 2020. 462 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Savchyn_Mykhailo/Porivnialne_konstytutsiine_pravo.pdf?PHPSESSID=lvkb808ig7io89a7qmh16ls580

Додаткові рекомендовані джерела інформації:

23. Альбертіні М.Ф. Правове регулювання громадянства в європейських державах (порівняльний аналіз). *Правова держава*. 1998. №3. С.116-122.

24. Антонович М.М. Імплементція норм міжнародного права щодо права щодо прав людини у правове регулювання в Україні: Курс лекцій. Івано-Франківськ: Прикарпатський університет, 1996.
25. Аракелян М. Забезпечення конституційного права людини на захист прав і свобод судом. *Право України*. 2006. № 3. С. 19-21.
26. Барабаш Ю. Конституційна реформа і стабільність конституційного ладу: конфліктологічно-правовий аналіз системного взаємозв'язку. *Право України*. 2012. № 1- 2. С. 77-96.
27. Барабаш Ю. Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики. *Право України*. 2012. № 8. С. 93-99.
28. Барабаш Ю. Принцип соціальної держави: окремі питання конституційно-правової доктрини та практики на сучасному етапі. *Право України*. 2013. № 12. С. 54-70.
29. Батанов О. Порівняльний аналіз функціонування муніципальних виборчих систем у зарубіжних країн. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2013. № 1 (25). С. 58-63.
30. Батанов О. Проблеми конституційної регламентації компетенції місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних країнах. *Право України*. 2015. № 9. С. 104-113.
31. Бориславська О. Конституційна юрисдикція в умовах європейської моделі конституціоналізму. *Право України*. 2018. №5. С.93-107.
32. Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз. Харків : Право, 2018. 383 с.
33. Бостан С.К., Тимченко С.М. Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 504 с.
34. Бочарова Н. В. Конституціоналізація міжнародного права як зовнішній чинник конституціоналізації правових систем країн світу. *Юридична Україна*. 2018. № 1-2. С.28-34.
35. Верлос Н. В. Рецепція у конституційному праві: досвід компаративного аналізу: монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 364 с.
36. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. вид. 6-те. Київ: Істина, 2009. 768 с.
37. Грищук О. Філософія людської гідності у праві. *Право України*. 2018. №9. С.14-28.
38. Державне право зарубіжних країн (у схемах): навч. посіб. / Б. В. Калиновський, О. Я. Лапка, Н. Я. Лапка, Т. О. Пікуля, Л. А. Івершенко, Л. М. Козодой, К. В. Тарасенко; За заг. ред. О. Я. Лапки. К.: КНТ, 2012. 528 с.

39. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політико-правових реформ. К., Москаленко О. М., 2012. 212 с.

40. Дунаєва Л.М. Зарубіжний досвід місцевого самоврядування (політикоправовий аналіз). *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2004. Вип. 26. С. 594-602.

41. Калашников В.М. Організаційно-правові засади місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах: [монографія] / Калашников В.М.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Д.: Пороги, 2009. 387 с.

42. Каррі Д.П. Конституція Сполучених штатів Америки: Посібник для всіх. К., 1993.

43. Кельзен Г. Про сутність і цінність демократії. Харків: ВНТЛ-Класика, 2013. 139 с.

44. Кельман М. Підсумкові акти конституційної юрисдикції зарубіжних країн: їх юридична природа. *Право України.* 2000. № 10. С. 124-127.

45. Коваленко А.А. Інститут глави держави в системі органів державної влади. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2002. Вип. 17. С. 70-76.

46. Колух В. В. Вища рада правосуддя: конституційний статус в контексті українського та зарубіжного досвіду. *Держава і право. Серія: Юридичні науки.* 2017. вип. 75. С. 60-71.

47. Комарова Т. Роль Суду справедливості Європейського Союзу у формуванні доктрини конституціоналізації права ЄС. *Право України.* 2019. № 6. С. 69-85.

48. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: навч. посібник / В. М. Бесчастний, О. В. Філонов, В. М. Субботін, С. М. Пашков; за ред. В. М. Бесчастного. Київ: Знання, 2007. 467 с.

49. Конституційне законодавство зарубіжних країн: хрестоматія: навч. посібник / упоряд.: В. О. Ріяка, К. О. Закоморна. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 384 с.

50. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підручник / В.М.Шаповал. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. 464 с.

51. Конституційне право зарубіжних країн: [навч. Посібник] / М.С.Горшеньова, К.О. Заюморна, В.О. Ріяка та ін.; За заг.ред. В.О.Ріяки. 2- евид., допов. і перероб. К.: Юрінкомінтер, 2006. 544 с.

52. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посібник для підготовки до іспитів / упор. І. В. Тетарчук, Т. Є. Дяків. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 206 с.

53. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 206 с.

54. Конституційне право України: [підручник] /О.Ф.Фрицький. К., 2004. 536 с.

55. Конституційне право України: підручник. Вид. 10-те (ювілейне): перероб. та доп. Ужгород: РІК-У, 2020. 504 с.
56. Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів. Вид. 5-те, перероб. та допов. / Барабаш Ю.Г. та ін. Харків: Право, 2018. 387 с.
57. Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В.М. Шаповал. К.: Москаленко О.М., 2018. 84 с.
58. Крестовська Н. М. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія-практикум. Харків: Одиссей, 2010.
59. Ладиченко В.В. Правовий статус особи й обмеження основних прав. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2006. Вип. 33. С. 17-24.
60. Лазур Я.В. Правові засади національно-культурних автономій національних меншин за законодавством зарубіжних країн. *Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр.* 2005. Вип. 28. С. 295-302.
61. Лафітський В. Правова держава і фактори її розвитку в порівняльно-правовому вимірі. *Порівняльне правознавство*. 2013. №1-2. С. 435-449
62. Лощихін О. М. Конституція як правова основа розвитку економічних функцій держави: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 6 (176). С. 6-11.
63. Лялюк О. Конституційно-правовий статус автономних утворень у зарубіжних країнах. *Право України*. 2013. № 6. С. 242-250.
64. Олійник М.П. Деякі аспекти правового статусу привілеїв парламентаріїв у порівняльному конституційному праві. *Вісник Технологічного університету Поділля*. 1999. № 6. С. 19-20.
65. Орленко В. І. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: посібник до підготовки до іспитів / 5-те вид., стереотип. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2015. 238 с.
66. Панкевич І. М. Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід: матеріали IV всеукраїнської науково-практичної конференції (27 квітня 2018 р.): Львів: Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка», 2018. С. 138-141.
67. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів: пер.з англ./ Сарторі Джованні; Под общ.рук. О.І.Мороз. Київ: АртЕк, 2001. 211 с.
68. Соляник К. Реформа місцевого самоврядування в Україні: концептуальні проблеми конституційно-правового забезпечення та перспективи розвитку. *Право України*. 2018. №5. С. 207-223.
69. Сухонос В.В. Світовий досвід закріплення статусу глави держави: історико-законодавчий контекст. *Правова держава: Щорічник наук. пр.* 2007. Вип. 18. С. 207-217.

70. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: академічний курс: підручник : затв. МОНУ 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 464 с.

71. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 496 с.

72. Шатіло В.А. Теоретичні проблеми конституційного механізму державної влади: співвідношення організаційних структур та функцій : вітчизняний і світовий досвід. К. : Юрид. думка, 2017. 363 с.

73. Шляхтун П. П. Конституційне право: словник термінів. Київ : Либідь, 2005. 568 с.

74. Яковюк І. Про обсяг поняття «соціальна держава» (на основі порівняльного аналізу моделей ФРН і України). *Право України*. 1998. №11. С. 26-28. 1998. №11. С. 26-28.